

En skips-tragedie

av Georg Størmer

Dersom man går inn på Google på Internett med stikkord Dampskibet Norge, finner man beretningen om det danske skip D/S «Norge» som forliste i 1904 på vei fra Skandinavia til New York med 727 emigranter og en besetning på 68. Det var nærmere 300 nordmenn om bord. En av de mannlige passasjerene var gymnasiasten Herman Theodor Portaas Lauritsen fra Nedre Eiker, senere kjent som dikteren Herman Wildenvey.

«En tidlig disig sommermorgen – 28. juni 1904 – uten land i sikte, trodde kaptein Gundel han var kommet godt sør om Rockall vest for Hebridene, la om kursen i vestlig retning, men seilte sitt skip på grunn. Han traff det eneste undervannss-skjæret i den nordlige Atlanterhavsrute, St. Helenrevet, 1,4 meter under havflaten og to nautiske mil øst til nord for Rockall i det store Atlanterhav. 20-30 minutter seinere satte D/S «Norge» kurs mot havets bunn sammen med om lag 620 passasjerer og besetningsmedlemmer».

(Bjørn Davidsen 2001).

Dette fryktelige forliset har gjort at et annet forlis nærmere 50 år tid-

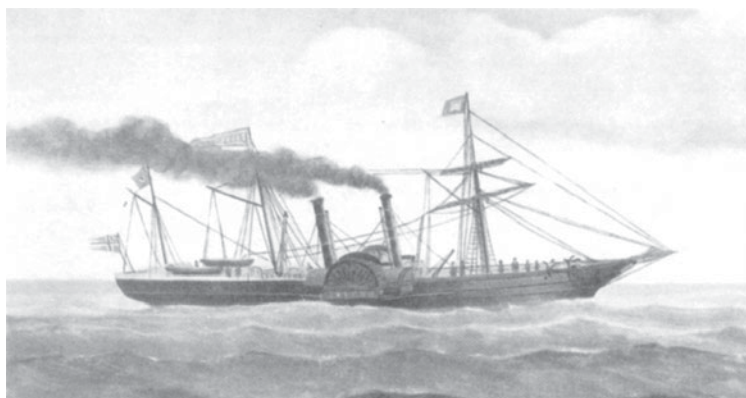

Fig. 2. Dampskibet Bergen.

Ill. Dag Bakka Jr.: *Bergenske - Byen og Selskapet*. Seagull Forlag 1993.

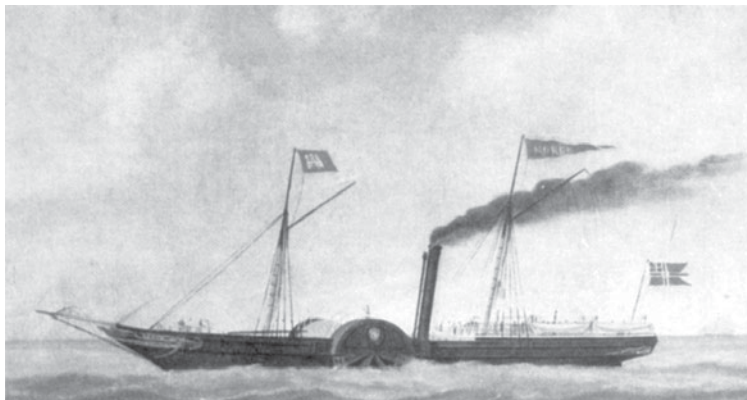

Fig. 1. Dampskibet Norge.

Ill. Dag Bakka Jr.: *Bergenske - Byen og Selskapet* - Seagull Forlag 1993.

ligere er kommet i glemmeboken. Ved midnatt natten til 10. september 1855 forliste D/S Norge tilhørende Det Bergenske Dampskibsselskap etter kollisjon med D/S Bergen på vei ut fra Kristiansand og 40 mennesker omkom.

D/S Norge, se fig. 1, var bygget i Glasgow og var en såkalt hjuldamp av jern og var med 575 brt. litt større enn søsterskipet D/S Bergen, se fig. 2, som også var en hjuldamp bygget i New-castle.

D/S Bergen, som var bygget for det nystartede Det Bergenske Dampskibsselskap, hadde sin første Hamburg-tur 15. februar 1853. D/S Norge ble levert i september 1854 og satt inn i Hamburg-ruten

sammen med D/S Bergen. De to skipene var Norges største jernskip da de ble levert.

Begge skipene gikk i ruten Bergen-Stavanger-Christianssand-Hamburg, med flere stopp underveis før overfarten til Hamburg. I Kristiansand korresponderte de med skipene fra Oslofjorden for å ta med passasjerer og post herfra. Normalt gikk skipene vekselvis en gang i uken og reisen Bergen-Hamburg tok to og et halvt døgn.

Natten forliset skjedde hadde D/S Norge kommet fra Bergen med avgang om morgenen 8. september og etter diverse opphold underveis var man kommet til Kristiansand 9. september. Forliset skjedde da D/S Norge for utgående, like etter midnatt natt til 10. september, møtte D/S Bergen for inngående mellom Odderøya og Oksøy utenfor Kristiansand. På tross av stille vær og god sikt klarte de to båtene å kollideres.

Som nevnt forliste «Norge» med stort tap av menneskeliv, mens «Bergen» måtte til Glasgow for reparasjon. Dette var den første store dampskipsulykke i Norge og ulykken førte til store problemer for rederiet da skipene ikke var assurert.

Dampskibet Norge hadde fått eget stempel, men det er bare kjent i et eneste avtrykk på et brev fra Haugesund 2/6 1855 til Soon. Brevet, som illustreres i fig. 3, er i dag i Caspar Moldenhauers samling etter å ha vært i utlandet i mange år. Det ble vist på NOR-DIA 2008 i Stavanger der hans eksponat oppnådde gull-medalje.

Dampskibet Bergen hadde fått eget stempel allerede i 1853, se fig. 4, og dette ble benyttet ihvertfall til 1867, tilslutt med håndskrevet dato.

De to skipene «Norge» og «Bergen», som begge seilte fra Bergen til Hamburg, var sommeren 1855 det viktigste ledd i brevbeholdningen til kontinentet. Nesten all utenlandspost fra Norge, bortsett fra til Sverige og Danmark, gikk via Hamburg og videre med preussisk post eller det private Thurn & Taxis.

Siden «Norges» postekspektør omkom i forliset har man lenge trodd at all post gikk tapt natten til 9. september 1855. På Moldenhauers auksjon over Pieter Ahl's skipspost-samling ble det omsatt et brev til Neapel fra Bergen 14/9 1855 med 6-stripe Norge nr. 1. Se fig.6. Dette brevet, som stammer fra Earl Jacobsens store Norges-samling som ble solgt i

Fig. 3. Det eneste kjente avtrykk av D/S Norge datert 2/6 1855. Tilh. Caspar Moldenhauer.

1975, var på grunn av «Norge»-forliset og reparasjon av «Bergen» sendt via Svinesund og Sverige-Danmark til Hamburg, slik som vanlig med brev om vinteren da Elbe-munningen var islagt. Brevet ble lenge ansett som «tvilsomt» på grunn av Svinesund-stemplet som ikke var normalt i sommersesongen.

Om kvelden 29. september i år ble undertegnede oppringt av

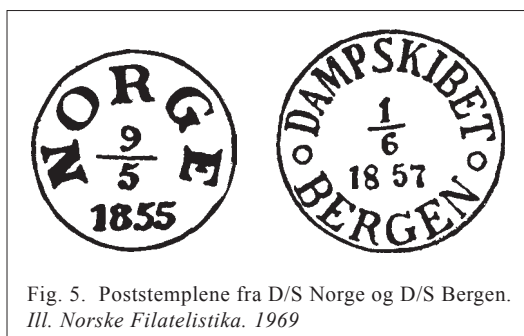

Fig. 5. Poststemplene fra D/S Norge og D/S Bergen. Ill. Norske Filatelistika, 1969

Hans Enger som i egenskap av autorisert norsk og tysk ekspert hadde fått til ekspertise et brev som var omsatt på Köhler-auksjonen 15. september i år og er avbildet i fig. 7 nedenfor.

Bakgrunnen for henvendelsen til undertegnede var at brevet var tilstilet frøken Amalie Gotharda Svensen i Leipzig.

Undertegnede hadde i Nft nr. 1/1981 skrevet en artikkel om de filatelistisk sett interessante brevene til frk. Svensen med Norge nr. 1. Det kom frem at hun hadde studert piano-spill i Leipzig, Sachsen og at brevene var sendt fra hennes far i Bergen. Brevene utgjør sammen med brevene til Maingay, Robin & Co., Neapel, se fig. 6, den viktigste overlevende utenlands-korrespondansen med Norge nr. 1.

Nedenfor er listet opp alle «Amalie Gotharda»-brev og «Maingay, Robin»-brev med

Fig. 4. Brev til Bordeaux stemplet D/S Bergen 6/11 1853. Dette var første året Bergen var i drift, og før det kunne benyttes frimerker. Brevet ble av avsender betalt med 12 skilling til «Dansk Grændse», dvs. til dansk postkontor i Hamburg, mens mottageren måtte betale rest-portoen på 11 decimer (1 franc 10 centimes) tilsvarende ca. 24 skilling. Ill. Moldenhauer auksjon 11/11 2006.

Fig. 6. Brev til Neapel, Kongeriket De To Sicilier, fra Bergen 14/9 1855. Frankert med 24 sk. til østerrisk Lombardia-Venezia's ytter-grense i Italia. Mottaker i Neapel betalte i tillegg 38 grana. Ill. Moldenhauer auksjon 14/11 2008.

Norge nr. 1 som jeg registrerte i forbindelse med artikler om skillingbrev til utlandet for Norges-katalogen i årene 1978-85.

I 1855 var porto for brev med dampskip til Hamburg 16 skilling, eller 4 frimerker, mens 6 frimerker – 24 skilling – betalte porto til fjerne steder i den tysk-østerriske postforening som Leipzig og syd-grensen i Lombardia-Venetia mot Kirkestaten.

Hans Enger fortalte at brevet, som var sendt fra Bergen 7/9 1855, så litt pjuskete ut og at bl.a. konvolutten var skadet slik at baksiden var løsnet og satt på med hengsler, og hans undersøkelse viste spor etter vann i konvolutten og rundt frankaturen. Brevet var på baksiden stemplet på Kongelig Dansk Overpostkontor i Hamburg og ved det preussiske kontor i Hamburg 12. september og Leipzig Stadt Post 13. september.

Hans Enger hadde også vært i kontakt med Tore Gjelsvik, som har skrevet flere bøker om norsk skipspost. Gjelsvik trodde at stempel-datoen ikke kunne være riktig da brevet etter forsendelses-datoen 7. september måtte ha gått til Hamburg med Dampskibet Norge om morgenen 8. septem-

ber mens skipet jo vitterligen hadde sunket utenfor Christians-sand natten til 10. september etter kollisjonen med dampskibet Bergen og postekspeditøren var omkommet.

Enger var derfor litt urolig for å utarbeide en plettfri attest. Jeg kunne bare svare at brevet var velkjent av undertegnede som hadde benyttet brevet som illustrasjon i artikkel i *Norgeskatalogen* 1978, s. 33. Brevet hadde også vært utstilt av den kjente tyske samler Horst Knapp i hans Sachsen-samling på Norwex 80.

Tore Gjelsvik, som den grun-dige posthistoriker han er, gikk for sikkerhets skyld samme dag gjennom gamle avisartikler han har i sitt arkiv og finner til sin store forbauselse en notis i «Stavangeren» for 13. september 1855 som med-deler følgende:

«Den igaar ankomne Post bragte den sørgelige Efterretning, at Dampskibet «Norge» er forlist. Vi meddele om denne ulykkelige Begivenhed efter Christians-sands Stiftsavis Følgende: «En frygtelig Ulykke tildrog sig i vor Nærhed Natten til Mandag. Dampskibet «Norge» forlod Havnen omtrent Kl 1 for at fortsætte Touren til Hamburg.

Vejret var godt og klart og Natten lys. Ude i Fjorden, omtrent mellem Kin og Dversøen, stødte det sammen med Dampskibet «Bergen» der kom fra Hamburg, og da begge Skibe gik med fuld Fart, var Sammenstødet saa voldsomt, at «Norge» der fik Stødet paa Siden omtrent ved Fokkemasten, fyldtes med Vand og efter meget kort Tids Forløb sank.... Ved Vandets Indstrømmen bevirkedes en Explosion der løftede og sønderbrød Dækket. Ved denne Tildragelse gik mange Menneskeliv tabte. Saavidt vi have kunnet bringe i Erfaring skal der ombord i Norge i det Hele have været omtrent 100 Mennesker, iberegnet Besætningen, der udegjorde omtrent 30 Personer. En Del blev reddet ombord i Bergen, Nogle af Baade, der ilede til Hjælp. Andre reddede sig iland ved Svømning og 5 Personer bleve optagne som Lig. Af «Norges» Besætning og Passagerer savnes, saavidt vi have kunnet saa at vide, 31 Personer. Postsækken til Hamburg blev hjerget i Nærheden af Oxø, og afsendt med «St. Olaf», der af den Aarsag først kom til at afgaa herfra Kl 1....

Paa det Sted, hvor «Norge» sank, skal der være over 100 Favne dybt.

«Bergen» fik ved Sammenstødet hele Bougen indstødt fra Vandgangen ligeindtil Spillet, og det var et særdeles Held, at Vejret var saa godt, at der ingen Søgang var på Fjorden, og at Distansen var saa kort, da det i modsat Tilfælde neppe heller vilde været at redde....»

Som vi forstår av ovenstående ble postsekken til Hamburg reddet og sendt til Hamburg dagen etter med dampskibet Sanct Olaf som passerte Christianssand på sin 14 daglige rute mellom Christiania og Hamburg. På bakgrunn av denne nye posthistoriske dokumentasjon kunne Enger nå utstede en utførlig attest på brevet.

Fig. 7. Brev til Leipzig, Sachsen fra Bergen 7. september 1855 frankert til bestemmelsesstedet med 24 skilling. Dette er brevet som ble reddet fra Dampskibet Norges forlis.

Brevet som vises i fig. 7 er altså foreløpig det eneste kjente «overlevende» fra dette dramatiske forlis. Meget tyder på at postekspeditør Kahrs med livet som innsats har fått kastet postsekken (med flyteelement?) overbord slik at posten ble reddet, mens han selv ikke overlevde.

Takk til Hans Enger, Tore Gjelsvik og Caspar Moldenhauer for hjelp med artikkelen.

Kilder:

- Norske Filatelistika 1969: side 169 osv. i artikkel forfattet av F. C. Moldenhauer.
- Leiv A. Brecke: *Norske Portosatser 1855-65*.
- Harry Snarvold: *Carrying Norwegian mail abroad untill UPU*.
- Foreningen Norges døvblindes hjemmeside v/ Bjørn Davidsen: *Historien om et forlis*.
- Stavangeren 13/9 1855.

A. Registrerte brev med Norge nr. 1 til Amalie Gotharda Svensen i Leipzig. Det omtalte brev er nr. 4.

- 1) Brev stemplet Bergen 6/7 1855. Rist-stemplet 6-stripe D31-36, D34 Oppgravert Hjørne.
- 2) Brev stemplet Bergen 10/8 1855. Rist-stemplet 6-stripe C35-40.
- 3) Brev stemplet Bergen 31/8 1855. Rist-stemplet 6-stripe D11-16, D16 Sprukket Plate.
- 4) Brev stemplet Bergen 7/9 1855. Rist-stemplet 4-stripe C31-34 og par C11-12.
- 5) Brev stemplet Bergen 18 (13?)/10 1855. Rist-stemplet 6-stripe C1-C6. Konvolutt var meget loslitt og er nå restaurert.
- 6) Brev stemplet Bergen 2/11 1855 Rist-stemplet 4-stripe B-33-36 og par B43-44.

B. Registrerte brev med Norge nr. 1 til Maingay Robin Co. i Neapel. Det omtalte brev er nr. 2.

- 1) Brev stemplet Bergen 3/8 1855. Rist-stemplet 4-stripe D17-20. To merker/par er fjernet/falt av.
- 2) Brev stemplet Bergen 21/8 1855. Rist-stemplet 6-stripe C11-16.
- 3) Brev stemplet Bergen 14/9 1855. Rist-stemplet 6-stripe C31-36.
- 4) Brev stemplet Bergen 14/3 1856. Datum-stemplet 6-stripe.
- 5) Brev stemplet Bergen 12/4 1856. Datum-stemplet 4-stripe D11-14 og par D5-6.
- 6) Brev stemplet Bergen 9/8 1856. Datum-stemplet 6-stripe B1-B6 Primær
- 7) Brev stemplet Bergen 11/10 1856. Nummer «25»-stemplet 6-stripe D36-40, D40 Dobbeltfot.